

A honszeretet újraértelmezése

Ragaszkodás, érzelmi kötődés alakul ki mindnyájunkban a természeti környezethez, a tájhoz, ahol élünk, vagy ahol születünk. És érzelmi kötődés fejlődik ki az emberi közösséghez, amely közösség lakja e tájat. Kétségtelen történelmi és napi tényező ez az érzelem.

Az érzelemtől hovatovább nem illik tudományos körökben beszélni, még kevésbé írni. Pedig a napi emberi cselekvés – lett légyen földműves, iparos, tanár, tisztviselő vagy éppen kutató értelmiségi cselekvése – sohasem mentes az érzelmi mozzanattól. „Szeretünk” valamit csinálni, vagy nem szívesen tesszük azt. Szeretjük még munkaeszközünket is, kedvenc tollunkat, laboratóriumunkat, könyvtárunkat, munkaszobánk szegleteit. Vajon miért nem számolunk komolyan e nagyon is emberi – csak emberi? –, az élőlényre általában jellemző tulajdonsággal? Sem a történelem kutatásában, ábrázolásában, sem a jelenprogramokban. Miért nem vesszük figyelembe, hogy az érzelem történelmi tényező volt, az maradt ma is, és valószínű az marad holnap is.

Érzelmeink rehabilitálása

Talán azért nem beszélünk érzelemtől, mint a társadalmi cselekvés tényezőjéről, mert az utóbbi másfél évszázad szembehelyezte az érzelmeket az értelemmel? Kétségtelen, hogy a kiszámíthatóságon, az ismételhető folyamatok bizonyíthatóságán alapuló természettudományos kutatások és

a műszaki tevékenység az utóbbi fél évszázadban az ember technikai környezetét többen gyarapították, mint előtte évezredekig? S ezek a technikai cikkek, eszközeink – szerszámaink, autóink – sokkal fontosabbnak tűnnek életünkben, magunk előtt is, mint érzelmi világunk?

Vagy talán azért hallgatunk ezen érzelmi tényezőről, mert az érzelmeket lefokoztuk önmagunkban is: titkoljuk, szinte szégyelljük. Ugyanakkor büszkék vagyunk, hogy az „érzelem”-mel szembeállított „értelem”, vagy éppen az „érdek”, a „célszerűség” vezeti tetteinket. Mire fel azt kérdezzük: no és az érzelmi sokszínűség – az öröm, a szeretet, vagy éppen az emberi bánat – kiélése, megélése nem „célszerű” vagy nem emberi „érdek”? Hiszen ma már a tudósok is elismerik: az érzelmi egyensúly élethosszabbító, teljesítménybefolyásoló tényező!

És így tovább, és így tovább. Érvek, kifogások, fogalom-újraértékelések

Drégelypalánk látképe. Színezett rézkarc, 1617

Ez év áprilisában könyvsorozat indult „Magyar tudománytár” címmel. A sorozat hét kötetben tárgyalja Magyarország és a magyarság szállásterületének földtani viszonyait, a növény- és állatvilágot, a települési viszonyokat, társadalmi állapotokat, gazdálkodást, az igazgatási-politikai intézményeket, a történelmi hagyományegyütttest és a mai kulturális viszonyokat és azok intézményeit.

A sorozatot az 1996-ban indult MTA Nemzeti Stratégiai Kutatások Programja lezárásának, az ezredforduló Magyarországról felvett „látletnek” szánják készítői.

„Föld, víz, levegő” címmel jelent meg a gazdagon illusztrált első kötet, ezt követi a karácsonyi könyvvásárra a „Táj, település, régió”, 2005-ig évente két-két kötetrel folytatódik a vállalkozás. Alább a sorozat indítékairól valló főszerkesztői előszó részletét, majd az első kötet egyik alfejezetét közöljük.

sorjáznak a magunkkal és másokkal folytatott vitáinkban.

Az utóbbi évek legnagyobb tömeglélektani jelensége: milyen erős az emberekben a vágy, hogy szabad folyást engedjenek érzelmi kitöréseiknek, szenvedéllyel megélt életérzéseiknek, amelyeket korábban magukba fojtottak. Választási szavazatok százezrei dőlhetnek el ma és holnap azon, hogy az előadó személye, a politikai érvelés módja milyen érzelmi visszhangot vált ki a hallgatókból, nézőkből. Hogy miért?

Mondjuk, találgatva: talán a tömegkommunikációs és az információs forradalom okozza ezt az érzelmerehabilitációt. Az egyén az utóbbi harminc évben a tévé, a komputer, az internet, a telefonrendszerek, a közlekedés fejlődése következtében szobájában ülve „járja be” a világot, választhat

egyéniileg neki tetsző viselkedésformákat, vallásokat. Sőt dönthet a szabad idő eltöltésének módjáról. A világ civilizált része individualizálódik. Divat lett az egyéni tetszés kinyilvánítása, akár a többitől eltérő magatartásformák vállalása. Az *egyéniített kultúrák* korát éljük. Amikor az emberek megkövetelik, hogy *szabadon kiélhessék* belső érzelmi-értelmi világukat.

Akármi is az ok, tény: az emberi érzélem rehabilitálása látványosan zajlik napjainkban. Barátságok, szerelmek, művészi ízlés, politikai, érzelmi azonosulások az utcán láthatók. Az „ész”, a „tudás”, az „ismeret” intézményeit működtető értelmiségnek kötelessége e jelenségekkel foglalkozni.

A honszeretet: tömeglelki jelenség

Az egyén születésétől szokik hozzá a helyi éghajlathoz, a helyi környezet kínálta ételekhez, italokhoz, ízekhez, táplálkozási szokásokhoz. A születés utáni első években mélyre ivódnak gondolkodásunkban a táj, a földfelület formái: a nyáron meleg homok, a rajta növő édesháncsú akácok, a kőszerte zuhanó pacsirták, sőt a kellemetlen királydinnyék világa. Másoknak évtizedekre más színek, illatok, formák töltik fel a természeti szépségről kialakuló képzeletét: itt, fenn a hegyek között, a mindent kicserző szelek, az esők táplálta dús erdők és cserjevilág, osonó

kisvadjaival, s a szemhatárt koronázó hegyvonulatok, amelyek közé naponta többször törnek be gomolygó, szürke, majd bárányszerű felhők, átfestve a völgyek, hegytetők színeit.

Az egyén élete végéig közösségi lény marad. Csecsemő- és gyermekkorában *fizikailag*, felnőtt korában *lelkileg* ráutalt embertársaira. Ez a közösség a forrása mozdulatainknak, szokásrendszerünknek, és ez a közösség a színtere életmegnyilvánulásainknak. Nincs ember visszhang nélkül, visszajelzés nélkül, társalgás, gondolatcsere nélkül. S a „közösség” éppúgy, mint a „természet”, mindig konkrét. Részé vagyunk a természetnek, de ezt a természetet, akár gondolatban is, az általunk megismert talaj-, növény-, állatvilág, sőt levegő, víz képével, illatával népesítjük be. Részé vagyunk az emberi közösségnek, de az emberekről alkotott képünkön a szűkebb lokális környezet alakjai, azok viselkedésformái jelennek meg. Nem általában vagyunk emberek, hanem nagyon is adott kisközösség részeként.

A honszeretet: örömezésünk kifejezése

A honszeretet tehát érzélem-megnyilvánulás. S mivel mindnyájan mások vagyunk, mindnyájan másként fejezzük ki érzelmeinket. Ezért tudomásul kell vennünk, hogy a hon szeretetét is sokan, sokféleképpen nyilvánítjuk ki.

Van, aki hangos felvonulásokon kiabálja a közösség egy részét vagy egészét összetartó jelszavakat. Van, aki magába zárkózik, ettől idegenkedve. Van, akinek szemébe könny szökik, ha hosszú távollét után újra találkozik gyermekkori játszótársaival, s van, aki önfeledten mosolyog. Nincsenek receptek, forgatókönyvek az emberi cselekvés módjának megítélésére.

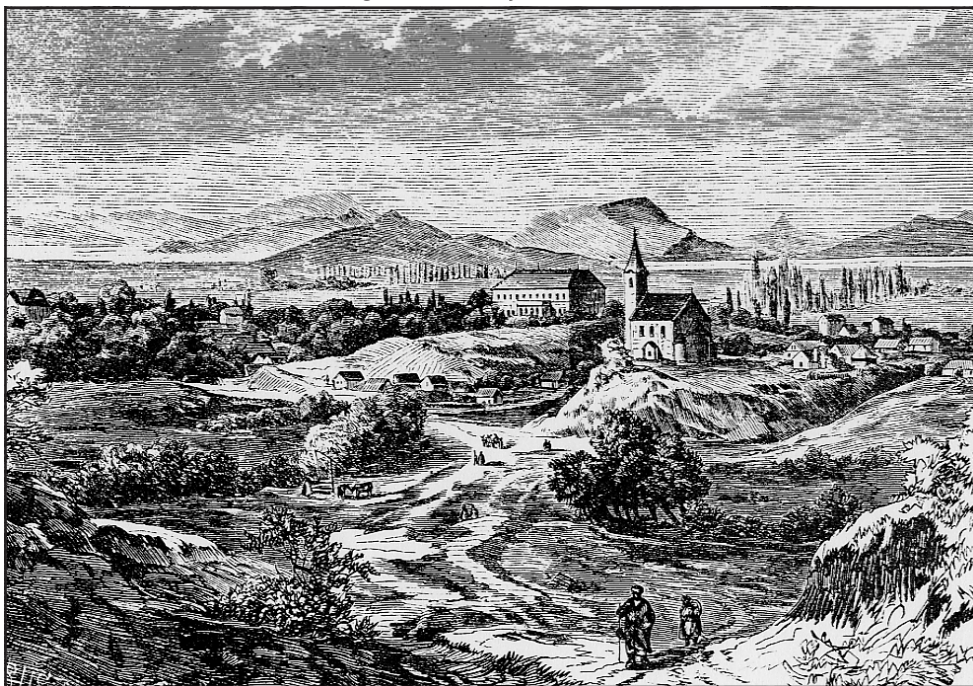
A honszeretet: aktivitásra sarkalló érzélem

Örömet szerez környezetnek, ha teszel is érte – az emberi, természeti környezetért – valamit. Örülünk annak, aki honszeretetét szívesen viseli, éneklő – még – velünk közösségi dalainkat, tudja – még – évszázados rigmusainkat, ápolja nyelvünket, konyhánk ízeit. Akár itthon, akár külföldre szakadva. De szeretni mindenekelőtt azokat szeretjük, akik tesznek is e honszeretetért megmaradásáért: akik *itthon* művelik a földet, betonozzák házaink-üzemeink alapjait, ültetik és gondozzák fáinkat, növényeinket, állataink élőhelyeit, szabályozzák vizeink frissen maradását. És akik lehet, hogy sohasem vonultak tömegben, zengve a honszeretet érzelmi kitöréseit, de csendesen-okosan üzemeltetik gyermeknevelőinket, iskoláinkat, működtetik hivatalainkat. Akik szeretethetővé teszik – *függetlenül politikai rendszerektől* – a hont.

Csábrág várromjai.
Keleti Gusztáv rajza, 19. század

Lengyeltóti település a kastéllyal és a Fonyód hegygel.
Greguss, János rajza, 19. század

A honszeretet változó tartalma

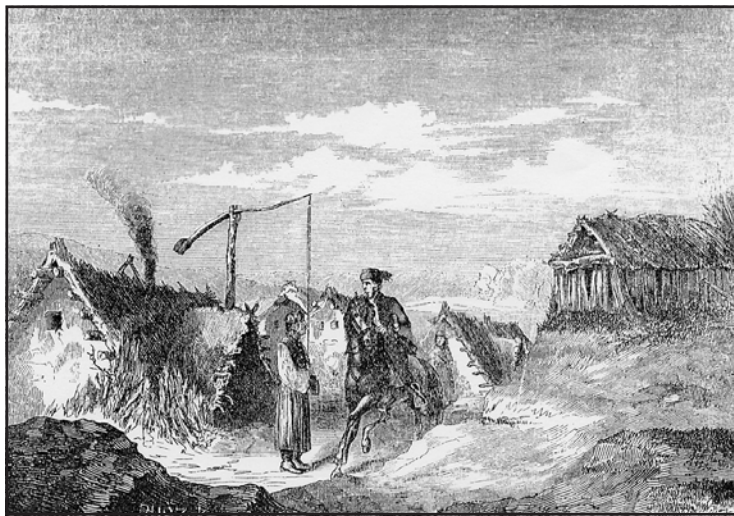
Vizsgálni kellene a honszeretet tartalmának változásait. Ellenőrizni kellene hipotézisünk igazát.

1. Kezdetben, a 19. századig, a szűkebb táj, a *szülőföldszeretet* az erősebb. Később tázul ez ki ország- vagy „államszeretet”-té. Ebben is erősebb a tájhoz való kötődés. A honszeretet tartalma: a szülőföld, az ország természeti viszonyainak szeretete.

2. A 19. század második felében a honszeretet tartalma változik: a ragaszkodás elsősorban a honban élő *emberi társadalomhoz* erősödik fel, az itt élők nyelvéhez, szokásrendszeréhez.

3. A 19. század a tömegek politikai ébredésének kora is. Az egyén már nemcsak adott *természeti környezet* lakójaként ragaszkodik a megszokott tájhoz, már nemcsak mint adott nyelv-*szokásrendi kultúra (nemzet)* része, ragaszkodik a vele azonos nyelvű vagy szokású társaihoz, hanem mindinkább kötődik a közösségi-igazgatási *rendszer*ekhez (a politikához) is. A honszeretet megtelik politikai elemekkel: akkor érzi jól magát, ha a közösségi-igazgatási (politikai) rendszer biztosítja számára a közéleti-közösségi aktivitás általa jónak gondolt formáit.

A radikális politikai mozgalmak azután a honszeretet e politikai-közéleti tartalmát mindenek elé helyezik: a polgári demokrácia, a kommunista, a nemzetiszocialista politikai intézményekhez kötődésüket az egyéb tartalmak (*szülőföld, a nemzet*) fölé emelik. (Különös belső őrlődéshez vezetett ezen sok szálon szövődő kötődés a honhoz az önként vállalt politikai emigrációkban: amikor a honi politikai rendszert az egyén annyira elviselhetetlennek tartja, hogy háttérbe szorítja a lokális természethez, nemzethez kötődést. Az őrlődés természetesen azokban is végbemegy, akik az adott politikai rendszert

Dohányosok kunyhói a sóregi pusztán. Lüders rajza, 19. század

ugyan elhibázottnak tartják, de kötelességüknek érzik a lokális természeti, emberi közösség megtartása miatt itthon maradni. Vállalva az egyéni-érzelmi kompromisszumot a politikával a természet, a nemzeti kötődés megtartása érdekében.)

4. Napjainkban *újabb változás* igényét érzékeljük: a természet megóvásának, helyi védelmének szükségessége ismét nagyobb helyet kíván magának a honszeretet érzésében. A modern honszeretben új egyensúlyra tör a kötődés az *emberi közösséghez* (mind a nemzeti, mind az állampolgári-politikai közösséghez) és a *természeti környezethez*. Tenni a közért azt jelenti: ápolni, korszerűsíteni a *kulturális közösség* hagyományanyagát, a közösség *politikai intézményeit*, és jelenti ugyanakkor: gondozni a természeti környezetet. Városban, falun, erdőben, vízeken vagy éppen élelemtermő földjeinken egyaránt.

Csikós a hortobágyi pusztán. Tomsics rajza, 19. század

Kötelességünk: a helyi természeti és emberi kultúra karbantartása

Földgolyót átfogó látókörről, ismeretrádiuszról beszélünk. Naponta hozzák csodálatos kultúrdobozaink szobánkba nemcsak a világon élő különböző állati, növényi kultúrákat, hanem a megannyi emberi világot is. Több száz etnikum, nemzet szokás- és öltözködési rendje, vallások világértelmezése, számtalan egyházi szertartás jelenik meg a legkisebb magyarországi falu szobáiban is, a tele-

vízió képernyőjén. Ahogy bolygónk helyi természeti egységekből áll össze, úgy a világ emberisége is sok száz vallási, nemzeti szokásrend szerint élő kultúra közösségeiből tevődik össze. Ahogy a lokális természeti egységek karbantartása a helyi társadalmak feladata, úgy a lokális kultúra modernizálása, életképessé formálása csakis a helyi lakosság gondjaira van bízva. És az értelmiség nemcsak a szállásterület természeti, hanem a helyi társadalom közösségi és kulturális színvonaláért is felel. Egyetemesség és lokalitás így épül egymásra. A világ sok lokális természeti és emberi közösségének szeretetéből így épül fel emberi és természeti világunk egyetemes szeretete: megóvása, modernizálása.

*

Hát e szándék szülte e könyvsorozatot. Összefoglalni ismereteinket a magyarság és a vele egy államban élő népek szállásterületének természeti viszonyairól: a földről, a levegőről, a vízről, a tájról, a növény- és állatvilágról. Összefoglalni ismereteinket a vele együtt élő más kis népek történelméről, szokásrendszereiről, települési rendjéről, gazdálkodásáról, mai kultúrájáról.

A hétkötetes munka összefoglaló címe: Magyar tudománytár. A hazai tudósok közösségek ismereteinek tára. A címbe nem fért bele, s csak most tesszük hozzá: a magyar tudósok közösség kötelezettségteljesítése is.

GLATZ FERENC

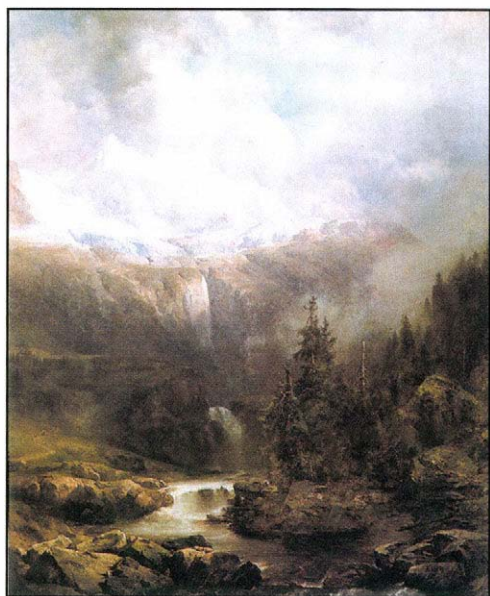
Magyar tájképfestészet a 19. században

Id. Markó Károly: Visegrád, 1828–30

Lotz Károly: Ménés a zivatarban, 1862

Keleti Gusztáv: Tátrai táj vízeséssel, 1860 körül

Mészöly Géza: Balatoni halásztanya, 1877

Jankó János: A nóta születése, 1860

Paál László: A berzovai út, 1871

